

ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น
เทศบาลตำบลนาเรือม
อำเภอนาเขีย จังหวัดอุบลราชธานี

คำนำ

เอกสารฉบับนี้จัดทำขึ้นเพื่อรวบรวมกิจกรรมด้านศิลปะ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่เทศบาลตำบลนาเรือง อำเภอนาเยียะ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งกองการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมสำรวจเก็บข้อมูลและมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ของชุมชนในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น นอกจากนี้ได้นำข้อมูลมา จัดเก็บเพื่อก่อประโยชน์และตระหนักถึงความสำคัญในคุณค่าของมรดกทางด้านศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2546 ได้ให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ โดยแยกให้ความหมายของคำว่า ภูมิปัญญา ว่าหมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถ และคำว่า ท้องถิ่น ว่าหมายถึง ท้องที่ใดท้องที่หนึ่งโดยเฉพาะ ดังนั้น คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงหมายถึง พื้นความรู้ ความสามารถของท้องที่ใดท้องที่หนึ่ง

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดให้เราทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ตำบลข้างเผือก ที่ให้ความรู้และเกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ด้านเกษตรกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับกิจกรรม/การปลูกสัตว์/การประมง/การป่าไม้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน, เกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นต้น
2. ด้านหัตถกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานฝีมือ หรืองานช่างที่ทำด้วยมือ และอุปกรณ์อย่างง่าย โดยไม่ใช้เครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิต เช่น งานจักสาน, งานแกะหนังตะลุง, งานทอผ้าด้วยมือ, งานเย็บปักถักร้อย, การทำหัวโขน เป็นต้น
3. ด้านอุตสาหกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในงานที่ใช้ทุน แรงงาน และเครื่องจักรเป็นองค์ประกอบหลักในการผลิตโดยมีเป้าหมายการผลิตสิ่งของเป็นจำนวนมากเพื่อการค้า และรวมถึงงานด้านการบริการ เช่น การทำเครื่องเรือนจากไม้แปรรูป (โต๊ะ/ตู้), การแปรรูปสิ่งต่างๆ จากยางพารา เป็นต้น
4. ด้านการแพทย์ไทย คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดูแล และรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เช่น การหัตถเวชกรรมไทย (การนวดไทย/การนวดประคบสมุนไพร), การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค, การผดุงครรภ์พื้นบ้านโดยหมอตำแยชาวไทยมุสลิม (โต๊ะบีแดด) เป็นต้น
5. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล และยั่งยืน เช่น การบวชป่า, การสืบชะตาแม่น้ำ, การทำแนวปะการังเทียม, การอนุรักษ์ป่าชายเลน เป็นต้น
6. ด้านศิลปกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะสาขาต่างๆ เช่น จิตรกรรม, ประติมากรรม, นาฏศิลป์, ดนตรี, หัตถศิลป์, คีตศิลป์, การละเล่นพื้นบ้านและการนันทนาการ เช่น การขับร้องเพลงอีแซว, ลำตัด, ลิเก, หมอลำ, โนรา เป็นต้น
7. ด้านภาษา และวรรณกรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ภาษาทั้งภาษาพูด และภาษาเขียน เช่น ภาษาโบราณ, ภาษาถิ่น, หนังสือ, ตำรา, ตำรับอาหาร, งานประพันธ์/บทประพันธ์ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง, เรื่องสั้น, นวนิยาย, นิทาน, บทเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น
8. ด้านอื่นๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านความเชื่อ ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม อาหารพื้นบ้าน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านเกษตรกรรม

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นายวิชัย สันเทียะ	เกษตรอินทรีย์ ธรรมชาติ	54	
2	นายประคิต อัมพันธ์	เกษตรอินทรีย์ ธรรมชาติ	68	7
3	นางสายชล หัสโน	เกษตรอินทรีย์ ธรรมชาติ	69	4

2. เกษตรอินทรีย์

คือ การทำการเกษตรด้วยกรรมวิธีทางธรรมชาติ โดยที่พื้นที่ที่ทำเกษตรนั้น ต้องไม่มีสารพิษ หรือ สารเคมีตกค้างและหลีกเลี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมีทั้งทางดิน ทางน้ำ และทางอากาศ เพื่อความ สมบูรณ์ทางชีวภาพในระบบนิเวศน์และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปตามสมดุลของธรรมชาติให้มากที่สุด โดยไม่ ใช้สารเคมีสังเคราะห์ หรือสิ่งที่ได้มาจากการตัดต่อพันธุกรรม และมุ่งเน้นการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแผนการ จัดการอย่างเป็นระบบในการผลิตภายใต้มาตรฐานการผลิตเกษตรอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตสูง อุดมด้วยคุณค่าทาง อาหารและปลอดภัย ทั้งยังช่วยลดต้นทุนการผลิต และสามารถประยุกต์ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติเพื่อ คุณภาพชีวิต และสนับสนุนแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านหัตถกรรม

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นายเหรียญ ศิริคำ	การจักสานไม้ไผ่	85	9
2	นายหนูจร สมพงษ์	การจักสานไม้ไผ่	80	4
3	นายนที โพธิ์ขาว	การจักสานไม้ไผ่	91	4
4	นายสม อุทัย	การจักสานไม้ไผ่	68	7

2. การจักสานไม้ไผ่

การจักสาน เป็นงานหัตถกรรมอย่างหนึ่ง และนับเป็นงานศิลปะประเภททัศนศิลป์ได้ด้วย การจัก สาน เป็นการนำวัสดุขนาดเล็กและยาว มาขัด หรือสาน กันจนเป็นชิ้นงาน เช่น เสื่อ หรือภาชนะอื่นๆ เช่น ตะกร้า เข่ง หรือของใช้อื่นๆ เช่น ลูกตะกร้อ เป็นต้น วัสดุที่ใช้วัสดุที่ใช้ในงานจักสาน มักเป็นวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ปอ กระจูด เป็นต้น ในภายหลังมีการใช้ผักตบชวา และวัสดุเลียนแบบธรรมชาติ ทำให้มีความทนทานมากขึ้น แต่มีสีสันทและคุณลักษณะ ภายนอกคล้ายวัสดุธรรมชาติต่างๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ด้านหัตถกรรม

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นางน้อย บุญธรรม	ทอผ้าฝ้าย และผ้าทอพื้นเมือง	64	9
2	นางนงลักษณ์ ยืนนาน	ก๊อกระตูก ทอผ้าฝ้าย และผ้าพื้นเมือง	60	4
3	นางเซ็ง ศาลาน้อย	ทอผ้าฝ้าย และผ้าทอพื้นเมือง	81	8
4	นางหนูพันธ์ แก้วเขียว	ทอผ้าฝ้าย และผ้าทอพื้นเมือง	64	8

2. การทอผ้าฝ้าย และผ้าทอพื้นเมือง

ผ้าทอพื้นเมือง หมายถึง ผ้าฝ้าย ผ้าไหม ที่มีสีสันทัน และลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นผลิตจากกระบวนการทอผ้าของคนในชุมชน ที่มีขั้นตอน เทคนิค วิธีการทอผ้าแบบดั้งเดิม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ด้านการแพทย์แผนไทย

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นายทูล สมพงษ์	สมุนไพรรักษาบ้าน	80	9

2. การแพทย์ไทย

การแพทย์แผนไทย ความหมายตามพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 หมายถึง การประกอบโรคศิลปะตามความรู้หรือตำราแบบไทยที่ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมา หรือตามการศึกษาจากสถานศึกษาที่คณะกรรมการรับรอง โดยที่การประกอบโรคศิลปะ หมายถึง การประกอบวิชาชีพที่กระทำหรือมุ่งหมายจะกระทำต่อมนุษย์เกี่ยวกับการตรวจโรค การวินิจฉัยโรค การบำบัดโรค การป้องกันโรค การส่งเสริมและฟื้นฟูสุขภาพ การผดุงครรภ์ แต่ไม่รวมถึงการประกอบวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น ๆ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอื่นๆ

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นายแสง วะระหนู	การทำพิธีพราหมณ์ บายศรีสู่ขวัญ	84	2
2	นายเหรียญ ศิริคำ	การทำพิธีพราหมณ์ บายศรีสู่ขวัญ	84	9
3	นายคำ กุหลาบ	การทำพิธีพราหมณ์ บายศรีสู่ขวัญ	74	6

2. การทำพิธีพราหมณ์ บายศรีสู่ขวัญ

พิธีบายศรีสู่ขวัญ หรือในภาษาท้องถิ่นดั้งเดิมอีสานเรียกว่าบาศรีสู่ขวัญ เป็นประเพณีดั้งเดิมที่เชื่อว่าจะเป็นสิริมงคลเกิดความสุขดีดีกับผู้รับขวัญหรือเจ้าของขวัญเดิมที่เข้าใจว่าจะทำกันในหมู่ชนชั้นเจ้านายผู้ใหญ่ เพื่อให้เกิดสิริมงคลเป็นประเพณีของพราหมณ์ เนื่องจากบรรพบุรุษของชาวอีสานได้ผ่านการนับถือทั้งธรรมชาติ ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธมาจึงมีการเลือกสรรเอาส่วนที่ดีมาปรับใช้และได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสานสืบมาตราบเท่าปัจจุบัน การบายศรีสู่ขวัญนิยมทำกันในแทบทุกโอกาสทั้งในคราวประสพโชคและประสพเคราะห์ คราวที่ต้องพลัดพรากจากไกล คราวกลับมาสู่ถิ่นฐานบ้านเกิด คราวที่เจ้านายหรือพระสงฆ์ผู้ใหญ่มาเยือน คราวที่มีการเปลี่ยนแปลงสำคัญในชีวิต เช่น การบวช การแต่งงาน การเข้ารับราชการทหาร การได้งานใหม่ การได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งที่สูงขึ้นตลอดทั้งคราวเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอื่นๆ

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นายสงวน ทองแสง	ผู้นำการทำพิธีทางศาสนา	74	3
2	นายเฉลิมชัย จันทร์สุข	ผู้นำการทำพิธีทางศาสนา	71	4
3	นายแอ่ง โสตากุล	ผู้นำการทำพิธีทางศาสนา	72	5
4	นายนา มาคำผุย	ผู้นำการทำพิธีทางศาสนา	82	7
5	นายบุญเลิศ พิณทอง	ผู้นำการทำพิธีทางศาสนา	71	8

2. การทำพิธีทางศาสนา

พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนาของตนในแต่ละศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ที่ถือว่าเป็นกิจกรรมบูชาหรือการปฏิบัติพิธีซึ่งพิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน มีบางพิธีกรรมไม่อาจนับได้ว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนา เป็นความเชื่อของคนในท้องถิ่นที่มีจะอ้างเรื่องความเชื่อที่ยึดถือและปฏิบัติสืบทอดกันมา น่าจะมีมาแต่โบราณ สมัยก่อนพุทธกาลตั้งแต่ยุคของศาสนาพราหมณ์ โดยที่ศาสนาพราหมณ์นั้นจะยึดถือและปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวทย์ซึ่งพระเวทย์หรือมนตราใช้สำหรับการสวดภาวนาในการทำพิธีกรรมต่าง ๆ พระเวทย์แบ่งออกเป็น ๓ ประการ เรียกว่า “ไตรเภท” เป็นที่มาของ “คัมภีร์ไตรเภท” ซึ่งถือว่าได้รับมาจากโอษฐ์ของพระผู้เป็นเจ้า เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับการเรียกร่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญานทั้งหลายในการบูชาพระผู้เป็นเจ้า การบูชาด้วยเครื่องสักการะประเภทนี้เรียกว่า “การบวงสรวงเทวดา” เพื่อต้องการเน้นให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์การดลบันดาลให้บังเกิดสิ่งที่ต้องการตั้งจิตอธิษฐานขอให้สัมฤทธิ์ผลตามปรารถนา ต่อมาได้กลายเป็นพิธีกรรมยึดถือสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนถึงปัจจุบันนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านอื่นๆ

*****

1. ข้อมูลทั่วไป

ลำดับ ที่	ชื่อ - สกุล	ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น/ปราชญ์ ชาวบ้าน	อายุ	หมู่ที่
1	นางบัวสอน พลเมือง	จำทำพานบายศรีสู่ขวัญ	75	8

2. การทำพานบายศรีสู่ขวัญ

บายศรี เป็นการใช้ภูมิปัญญาไทย ในการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ ผู้ได้รับการทำพิธี บายศรีจึงเป็นของสูง สิ่งมีค่าของไทยมาแต่โบราณ ในงานมงคลทุกงานจะมีพิธีที่มีบายศรีเป็นส่วนสำคัญ เป็นศาสนพิธีของศาสนาพราหมณ์ คำว่าบาย เป็นภาษาเขมร หมายถึง ข้าวสุก ศรี เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง มิ่งขวัญ บายศรีจึงหมายถึง ขวัญข้าว หรือภาชนะใส่เครื่องสังเวศ ก่อนทำพิธีสู่ขวัญ ต้องมีการจัดทำพานขวัญหรือชั้นบายศรี หมายถึง ภาชนะใส่เครื่องสังเวศบูชาก่อนการเรียกขวัญ ตกแต่งอย่างสวยงามด้วยใบไม้ เช่น ใบตองกล้วย นำมาพับ เป็นมุมแหลมและเย็บซ้อนอย่างสวยงาม อาจทำเป็น 3 ชั้น 5 ชั้น หรือ 7 ชั้น แล้วแต่ความเหมาะสมของผู้จัดพิธี บายศรีจึงเป็นความเชื่อของคนทุกภาคในประเทศไทย การทำพิธีโดยใช้บายศรี ก่อให้เกิดขวัญกำลังใจ ช่วยให้มีความมั่นใจที่เข้มแข็ง สามารถเผชิญอันตรายได้อย่างดี ทำให้เกิดโชคลาภและสิริมงคลแก่ผู้กระทำ การใช้บายศรี มีทั้งเหตุการณ์ดีและเหตุการณ์ไม่ดี